

dana, da si za nadaljno šolanje pridobi potrebnega znanja v drugem deželnem jeziku. Ne trdimo, da se je za ljudsko šolstvo že vse storilo, ker tu in tam še manjka ljudskih šol, a to mora vsak razsoden deželan pripoznati, da je v teh 12 letih ljudsko šolstvo navzlic temu, da dežela ni bogata, zelo zelo napredovalo in da gre ta napredek tudi na rovaš očetovske skrbi in merodajnemu vplivu gosp. deželnega predsednika barona Winklerja. Kakor pa je bil skrben za šolstvo sploh, tako mu je bilo tudi učiteljstvo pri srci. Njegovo prijazno in spodbudno

občevanje je moralo vsakega učitelja v njegovom težavnem poslu tolažiti in dvigati. Za njegovega predsedništva so se regulirale plače ljudskim učiteljem in se je osnoval katihetski zakon. Da so bile deželne gmotne razmere bolj ugodne, gotovo bi se bilo tudi v tem oziru več doseglo.

Preblagorodni gosp. baron ostane torej osobito kranjskemu učiteljstvu v trajnem hvaležnem spominu. Po mnogoletnem neumornem delovanju naj še dolgo v sreči uživa zaslužen pokoj!

Kolumbova štiristoletnica.

Govor pri šolski slavnosti.* (Ivan Belè.)

Ljubi otroci!

Danes obhajamo preimeniten god. Zbrali smo se, da praznujemo s celim svetom vred štiristoti rojstni dan Amerike, štiristoletnico, odkar je Krištof Kolumb stopil na Novi svet.

Šesti dan kimovca odjadrale so male tri ladije, katere je Kolumb dobil od kraljev španskih, da gre ž njimi iskat bogato Indijo, mimo skrajnega brega takrat znanega sveta, mimo otoka Ferra, v neznano morje, v Morje peklenske temè, kakor so ga imenovali Arabci. Tisočletne bajke o vražjih pošastih in nepopisnih nevarnostih, ki preže na predrzneže v tem delu morja, so z grozo navdajale priproste mornarje, in tudi najpogumniši med njimi so se plašili nad neskončno daljavo in nad nenavadnimi naravnimi prikaznimi, katere je tu prvokrat opazovalo človeško oko. S prošnjami, z grožnjami, z uporom so silili mornarji nazaj v domovino, in samó Kolumbova neupogljiva vztrajnost

in njegova železna volja jih je gnala naprej, vedno naprej proti zahodu.

Približal se je konec njih trpljenja. Šestintrideseti dan priplavala je z drugimi veselimi znamenji po morji zelena vejica, priča njih rešitve. Vsi so čutili, da se bliža trenutek plačila. Postali so krotki in voljni, in od sreče se jim je sijal obraz.

„Ko je solnce zašlo in so odpeli po svoji navadi „Salve Regina“, zapovedal je Kolumb, naj ladije krenejo naravnost proti zahodu. Nato je sklical svoje ljudi in jih opomnil, da jim je pri odhodu od Kanarskih otokov naročil, naj jadrajo sedemsto milj proti zahodu, potem naj počakajo dne, in videli bodo suho zemljo. „Nocoj, tako upam,“ — pristavil je — „se izpolnijo moje besede. Zato budite in molite!“

* Za učiteljem visita na steni zemeljski poluti, zahodna je zakrila s papirjem in se odgrne pri besedah: «Novi svet je bil najden». Nad polutama podoča presvetlega cesarja. Pred učiteljem omarica z najvažnejšimi ameriskimi pridelki. — Po gregorijanskem koledarju pade 12. dan vinotoka devet dnij pozneje, tedaj šele na 21. dan tega meseca.

Obljubil je tistemu, ki bi prvi ugledal zemljo, povrhu kraljevega darila še nov svilen plašč.

Kadar se je približala deseta ura, podal se je Kolumb, ki je sploh na celem potu malokatero noč zatisnil oči, na vrh jadrenika. Ko gleda proti zahodu, naenkrat se mu nekaj zasveti, pa zopet izgine. A zopet se prikaže luč; zato pokliče kraljevega blagajnika Petra Gutiereza in ga opozori na to prikazen. „Glejte, tam je zemlja, suha zemlja“, pravi admiral . . .

Bila je krasna noč. Rahlo je pihljaj veter in donašal blagih dišav, kakor bi se peljali med cvetočimi vrti. Iz višave se je slišalo skrivnostno vršanje potujočih ptic. Na temnomodrem nebu so migljale neštnevilne zvezde v čarobnem lesku, kakeršnega imajo samo v tankem, čistem zraku vročih zemljá. Polna luna je plavala po nebem oboku in s srebrno svetlobo polivala visoke valove, ki so pljuskali ob karavele. Prehodila je uže polovico svojega pota; noč se je nagnila proti jutru; začel se je sedemintrideseti dan, odkar so gledali samo morje in nebo.

Daleč naprej je z napetimi jadrí hitela „Pinta“; po njeni blesteči brazdi je kakor mladič za starko drčala brhka „Ninja“, za njima pa se je veličastno zibala „Santa Maria“.

To noč na kapitani* nihče ni šel spat. Molcé so stali mornarji po krovu ter strmeli v admiralá, ki je bil stopil na čelo ladíje. Duh spoznanja je prišel čeznje, in iz dna srca so se kesali bridkih ur, katere so mu prizadeli. Bilo je svečano in tiho kakor v cerkvi.

Zamaknen je zrl Krištof Kolumb neprestano proti zahodu. Veter si je igral z njegovimi osivelimi kodri, in lunini žarki so mu kakor s sijajem obdali jasno čelo. Odpró se nebesa, in angelj neminljive slave priplava nad njegovo glavo ter razprostrè svoja krila nad njim.

Kar se zabliskne v daljavi, s „Pinte“ počí strel, in

* Kapítana „Santa Maria“ je bila ladíja Kolumbova.

Novi svet je bil najden!

Najden je bil novi svet, in novi vek se je začel.

Ob drugi uri po polnoči zagledal je bil mornar s „Pinte“ po imenu Huan Rodrigues Bermejo, doma iz mesta Molinos, v luninem svitu pred sabo peščen prod. Široko odprè svoje oči, skoči k topu in ga sproži, vriskaje: „Zemlja, zemlja!“ To se je zgodilo v petek, 12. dan vinotoka 1492.

Kolumb, začuvši strel, pade na kolena in ž njim vsi drugi, in z dna srca zapojó trdi mornarji prvíkrat v tem novem delu sveta Bogu zahvalno pesem: „Te Deum laudamus, Hvala bod' Gospod Bogú!“

Ko so odpeli, vstane admiral in zagleda poleg sebe klečečega, kakor spokorjenega razbojnika, glavnega puntarja, ki mu je poljubeval rob oblačila in ihtel: „Odpusti, admiral, odpusti, in tvoj sem živ in mrtev!“ „Vstani!“ — mu dé Kolumb. — „Kar ste storili, pozabljeno je.“ Potem jim veli jadra poviti in počasi voziti, da ne trčijo ob kako skalo. Pripravijo naj tudi orožje za bran, ako bi jih na bregu sovražno sprejeli.

Ko je bil sam, nasloni se na jadrenik, in debele solze mu pritekó po lici. Obudil se mu je v duši spomin na celo mimulo življenje: kako se je v njem spočela velika misel, s kolikim trudom je iskal dokazov zanjo, in koliko zasramovanja in sovraštva je moral prestati zaradi nje. Učenjaki in nevedneži so se mu z nevero smejali ter ga psovali sanjača in sleparja. Velikaši in berači so s prstom kazali za njim, rekoč: „Glejte ga, kralja-namestnika!“ In zdaj? Bil je le res kralj-namestnik in admiral velicega morja.

Zgodilo se mu je, kakor je pisano: „Kadar je pa dete povito, pozabi mati na vse bridkosti, od veselja, da se je rodilo novo bitje na svet“. Zravnal se je Kolumb, ponosno povzdignil glavo in obrnil oči proti nebu ter zahvalil Boga, da mu je dal stanovitnost in zaupanje v samega sebe in da ga je po neskončnih težavah zmagovito pripeljal do obljubljenega cilja. Priporočil mu je svoja ljuba dva sinčka, ki sta morda

uže molila za njegovo dušo v strahu, da ga je morje pokopalo; prosil ga je, naj razlije svoj nebeški blagoslov nad njegovo dobrotnico kraljico Izabelo in njen rod do poznih dnij.

Potem se je podal v svojo izbico in oblekel prvokrat škrlatasto admiralovo suk-njo ter ogrnil s hermelinom obrobjeni plašč kralja-namestnika.

Ko se je zdanilo, ukaže admiral jadрати blizu kraja in tam ladije zasidrati. Morje je bilo prozorno in čisto kakor ribje oko. Pred njimi pa je ležal lep raven otok, poln cvetočih dreves, ves najlepšemu vrtu podoben, in blage dišave so puhtele ž njega. Po drevju so se spreletavale trope kričečih papig in družih pisanih ptičev, izza grmovja pa so se kazali ljudje neznanega lica in s strmenjem in občudovanjem gledali čudovite hiše, ki so priplavale po morji.

Ko se je zlato solnce vzdignilo iz morja, vzame admiral v roko kraljevo bandero s podobo križanega Vzveličarja, stopi v čoln in ž njim kraljevi notar in drugi uradniki ter odrinejo proti kraju. Za njimi sta se vsak v svojem čolnu peljala Pinzona, noseč v roki banderco Kolumbovega podjetja, zelen križ s črkama I in F na strani. Ž njimi je šlo mnogo oboroženih mornarjev.

Krištof Kolumb stopi prvi na kopna tla, pade na zemljo in jo poljubi. Ko vstane, obspó ga mornarji ter mu poljubujejo noge in rob plašča; on pa pokaže proti nebu, rekoč: „Njemu samemu bodi čast in slava, On nam je bil vodnik“. Potem razgrne bandero, potegne meč in mahne ž njim na vse štiri strani neba ter vzame to zemljo za kralja španska v last z besedami: „Vsemogočni večni Bog! S Svojo sveto besedo si ustvaril nebo in zemljo! Pove-ličano bodi Tvoje ime in posvečeno veličanstvo Tvoje, ki si Svojega hlapca vrednim spoznal, da razširja Tvojo slavo tudi v tem delu sveta!“

Tačas so mornarji postavili preprost križ, ki so ga stesali iz dveh posekanih dreves. Predenj poklekne Kolumb in ž

njim vsi njegovi ljudje ter zapojó Zahvalno pesem in „Slava Bogu na višavah!“ Zdaj je kraljevi notar napisal listino o prila-stitvi zemlje za kralja in kraljico špansko, in vsi navzoči so prisegli Kolumbu kot kralju-namestniku zvestobo.

Otoku, kateremu so domačini-divjaki rekali *Gvanahani*, dal je ime *San Sal-vator* ali Sveti Odrešenik, ter ga tako kot prvenca Novega sveta posvetil Vzve-ličarju.“

Vse to se je prigodilo danes pred štiristo leti, ravno to uro, v kateri smo tukaj zbrani; zato doni danes po celem svetu slava Krištofu Kolumbu, ki je dovršil največje delo, katero je bilo namenjeno umrljivemu človeku, in odprl pot do zahodne polovice svetá. Neumorna pridnost, žilava vztrajnost, trdna vera v svoj višji poklic za razširjenje Kristusovega imena in neomahljivo zaupanje v Božjo pomoč so bile kreposti s katerimi je premagal vse težave.

Neizmerne so koristi, katere ima človeški rod od zmage Kolumbove. Zlatá, veliko zlatá je obljubil iz najdenih dežel, in res so ob svojem času ladije za ladjami vozile zlato in srebro čez morje na Špansko. Pa vse to bogastvo ni imelo pravega vspeha, kajti — dobro pomnite! — pravi tek ima samo to, kar si človek z delom, s trdim delom pridobi! Pravi blagor dohaja človeštvu iz Amerike šele, odkar beli naseljenci tam zemljo obdelujejo in pa odkar so se udomačile pri nas nekatere rastline, brez katerih bi sedaj ne mogli več živeti. Lahko rečemo, da je Kolumb polovici človeštva pokazal pot do kruha.

Poglejmo najvažniše pridelke, katere nam je dala ali nam še daje Amerika. Najmenitnejši za nas je pač *krompir*, ali kakor ga narodna pesem imenuje „*gospod krompir*“. Odkar se je razširil pri nas ta Amerikanec — tega je blizu 120 let — ni bilo več lakote. Druga preimnitna ameri-kanska rastlina je *turščica*, ki preredi za rižem primeroma največ ljudij. Rumeno-

evetoči natični fižol, paprika, batate, kakao, iz katerega se dela sladka in tečna šokolada, tobak, kinin, ameriška vinska trta, vse to so preiminitne rastline. Bombaž je prišel do splošne uporabe šele, odkar so ga našli tudi v Novem svetu, in petrolej je prišel najprej iz Amerike. Na milijone ljudi, katerim je bil stari svet pretesen, je prišlo v Novem svetu do sreče in blagostanja.

In kaj je bilo plačilo Kolumbovo? Sovraštvo, preganjanje in krivica. Nevoščljivi sovražnik njegov Bobadilla se je celo tako daleč spozabil, da je tega največjega dobrotnika človeštva v verige uklenjenega poslal na Špansko. A Bog se je potegnil za svojega zvestega hlapca, ga je potolažil in mu obljubil zadoščenje. Kolumb sam pripoveduje: Leta 1503, na njegovem četrtem potu, prišel je na morji blizu Veragve v strašne stiske. Grozen vihar je razsajal z neusmiljeno silo uže več tednov. Ena ladija se je bila Kolumbu uže potopila, in njegova lastna se je komaj še branila divjim valovom; mornarji so popolnoma izgubili pogum in niso prijeli za nobeno delo več. Za brata Bartolomeja ni vedel, je-li živ ali mrtev, in on sam je bil tako oslabil in opešal, da je le še težko gibal. Ves obupan je vstal in na vse strani začel klicati na pomoč. Kar zasliši glas, ki mu govori: „Malovernež, zakaj ne zaupaš v Boga? Od tvojega rojstva je skrbel zate. Dal ti je ključ, da si razklenil verige, ki so uklepale veliko morje, in v roke ti je dal bogato Indijo, da si jo razdelil po svoji volji. Kar trpiš, trpiš od ljudi, ne od Boga, kajti On izpolnjuje svoje obljube. Ne boj se in zaupaj! V mramor bo vklesal spomin tvojega trpljenja, da nikdar ne bo pozabljeno!“

Tudi mi smo se zbrali, da praznujemo spomin dobrotnika in trpina Krištofa Kolumba, in v njegovem duhu storimo to, ako zapojemo Bogu zahvalno pesem, da mu je dal moč in vztrajnost na njegovih

potih, kakor so toisto pesem zapeli njegovi mornarji, ko so zagledali Novi svet.*

Če pa vesoljni svet praznuje današnji dan, imamo temu še poseben povod mi Avstrijci. Znano Vam je, da je bila največja dobrotnica Kolumbu kraljica Izabela, da mu je ona preskrbela prve ladije in ga je tudi pozneje podpirala in branila do zadnjega vzdihljeja. Izabela je ena najčudovitejših žen, kar jih pozna zgodovina. Kakor je bila modra vladarica, vestna in pogumna, tako je bila še posebe kot žena vzor vseh čednostij. Kakor zvezde se svetijo njena materina ljubezen, njena čistost, milosrčnost, globoka prava pobožnost in brezmejna vdanost v Božjo voljo, in morda bi bila uže davno proglašena za svetnico, da ji ne živé še krvni sorodniki. In ti potomci njene krvi so naš presvetli cesar in vsa njegova cesarska rodovina.

V isti dobi z Izabelo in Ferdinandom je vladal cesar Maksimilijan I. Ta je imel dvoje otrok: sina nadvojvodo Filipa Lepega in hčer nadvojvodico Margareto. Ta svoja otroka je zaročil v dvojno zakonsko zvezo z otrokoma španskih kraljev: Filip Lepi je vzel za soprogo infantinjo Huano (Ivano), hčer Ferdinanda in Izabele; Margareta pa se je poročila s španskim kraljičem Huanom (Ivanom) l. 1498. Iz Filipovega zakona z donjo Huano sta se rodila cesarja Karel V. in Ferdinand L., in tega Ferdinanda potomci vladajo v Avstriji do denšnjega dne, in naš presvetli cesar je tedaj pozni vnuk kraljice Izabele, velike dobrotnice Kolumbove.

Pa ne veže ju samo kri, sličí ju tudi enaka nesreča in enaka vdanost v Božjo voljo. Izabela in Ferdinand sta imela edinega, nad vse ljubljenega in vse ljubezni vrednega sina Huana, upanje španskega naroda, in ta njun edini sin umrl jima je nagle smrti, v najlepši mladosti — dvajset let star —, malo mesecev po svoji poroki z nadvojvodico Margareto. „Take žalosti še nikdar ni bilo na Španskem“ — pravi zgodovinar. — „Štirideset dnij so hodile vse

* Učenci zapojó Zahvalno pesem.

gospe črno oblečene. Štirideset dnij ni bilo slišati ne petja ne godbe. Štirideset dnij ni nihče odprl svoje prodajalnice. Štirideset dnij so vihrale po mestih črne zastave. Od Pirenej do morja je jokal ves španski narod. Ko so pa prinesli kraljici grozno vest, da nima več sinú, ni bilo druge tožbe iz njenih ust, kakor besede Jobove: Gospod ga je dal, Gospod ga je vzal, češčeno bodi Njegovo imé!

Tudi našega presvetlega cesarja je za-

dela enaka nesreča. Tudi njemu je umrl ljubljeni edinec cesarjevič Rudolf. In tudi on se je udal v Božjo voljo; vzal je molčeč nase svoj križ in je nastopil trnjevo pot za mrtvaško krsto svojega edinega sinú. V dvojnem delu in podvojeni skrbi za svoje narode utopil je neskončno žalost, zato prosimo, da ga Bog zanaprej obvari vsake nesreče in ga nam ohrani še veliko let v ljubezni vdanega svojim narodom!

(Učenci zapojó Cesarsko pesem.)

Knjiga Slovenska

v

XIX. veku.

*

Anton Kržič r. 2. jun. 1846 v Rakitni, mali župniji Vrhniške dekanije, gimnazijo v Ljubljani izvrstno dovršil l. 1868, posvečen l. 1871, bil kapelan pred Dvorom (Preddvor Höflein) od l. 1872, katehet v nunskih šolah od l. 1876, in je sedaj od l. 1891 profesor na učiteljski pripravnici v Ljubljani.

Na gimnaziji moj učenec je že takrat kazal posebno dovršenost v svojih slovenskih spisih, kar spričujejo po mojem posredovanju tiskane naloge njegove, n. pr.: „Slava in sreča kmetijstva“ spisal Ant. K...č v Letopisu Matice Slovenske za l. 1869. I. po geslu: Največje pridobitve so brez dvojbe tiste, ktere človeški pridnosti rasto iz zemlje (Nadvojvoda Karol)*. Spis se pričinja tako-le: „Neka basen govori, da so se nekaj zbrale vse žive stvari, da bi razsodile prepir med mečem, peresom in plugom. Ti trije veljaki namreč so se pričkali, kateri ima večjo oblast in veljavo. Meč misli, da on je gospodar sveta, ker pred njim vse, vse trepetá; pero méni, da ono največ stori, ker preganja temo nevednosti in razsvetljuje um človeški; nazadnje pa se vzdigne plug ter prav pohlevno govori:

„Mirno rijem pod zemljo,
Pa sem svet že preobrazil:
Tiha sreča je z meno“.

In na te besede — govori basen dalje — podarijo vse zbrane živali plugu zasluženi venec itd. — „Sava“ spisal Ant. K...č v istem Ltps. Mat. Slov. — V Zgodnji Danici l. 1869: „Kakošno moč ima revščina in bogastvo do pravdnosti in čednosti?“ Revnim in bogatim v tolažbo in poduk za novo leto. Spisal **A. K.** po geslu:

„Nas je zemlja zapustila;
Še živi previdnost mila,
Tjekaj gori se ozrimo!“

„Čertice iz življenja sv. Očeta Pija IX“. Spisuje A. Zakotkarjev t. j. Kržič. (Danic. 1869 str. 99.—421). — Danica 1870: „Majnik“. Spis. K.— „Še nobenkrat me ni obšla resna želja, da bi bil kdaj pesnik, čeravno se mladi ljudje kaj radi zazibljujejo v take misli. Ne ravno zato, ker pravijo, da so pesniki večí del nesrečni od onega angleškega John Clintona, ki je bojda zbog revščine pod hruško umerl, do onega nemškega, kterege je pegaz tako zdeloval, da je revež naposled znorel; tudi ne zarad kake merznje do poezije — poštena in